

Pojam i razvoj demokratije

Pojam demokratija nastao je u staroj Atini u 5. vijeku p. n. e. Riječ "demokratija" izvedena je iz grčke riječi demos – narod i kratia – vladati. Drevni Grci su koristili riječ demokratija za vlast mnogih u odnosu na vlast nekoliko osoba. Atinska država općenito se smatra prvim primjerom sistema koji odgovara nekim današnjim predodžbama o demokratskoj vlasti. Ipak, mnogi ne smatraju staru Atinu demokratijom, s obzirom na to da je samo mali dio građanstva smio glasati, dok žene, robovi i stranci nisu imali to pravo. Samo oko 16% ukupnog stanovništva je imalo pravo glasa. Glasanjem su se u staroj Atini donosile odluke izravno, umjesto da se biraju predstavnici kao u današnjoj demokratiji. Mnogi uobičajaju reći da je u staroj Grčkoj vladao oligarhijski sistem. S vremenom se značenje "demokratije" promijenilo, a savremena definicija se jako mijenjala od 18. vijeka, otkad su se uvodili razni "demokratski" sistemi u mnogim državama. Moderna demokratija može se definirati kao sistem vlasti u kojem konačna politička moć ili suverenitet, pripada narodu bilo direktno ili putem izabраниh predstavnika.

Prva savremena demokratija je bila ona u Sjedinjenim Američkim Državama uspostavljena 1789. godine na osnovi filozofije doba razuma.

Francuski filozof Montesquieu (1689-1755) jeste veoma uticao na promoviranje i zasnivanje ideja o demokratskoj vlasti u periodu francuske buržoaske revolucije i stvaranja SAD. Montesquieu je vjerovao da je najbolji način da se osigura da vlast služi općoj dobrobiti ako se učine sljedeći koraci:

Razdijeliti vlast na različite ogranke i dijelove, tako da nijedan ogranak nema svu vlast.

Izbalansirati autoritet između ovih ogranaka tako da ni jedan ne može kontrolirati ostale ogranke.

Omogućiti svakom ogranku da provjerava načine na koje se drugi ogranci koriste vlašću.

Montesquieu je, kao i mnogi drugi, vjerovao da, ukoliko je vlast podijeljena, izbalansirana i provjeravana, nijedan od ogranaka ne može kontrolirati cijelu vlast. U tom slučaju nijedan ogranak ne može koristiti vlast za svoje lične i sebične interese. Rezultat takve situacije bi bio da vlast djeluje u cilju unapređivanja zajedničke dobrobiti. Zajednička dobrobit znači da je nešto dobro za zajednice kao cjeline.

Postoje dvije vrste demokratija: direktna demokratija i reprezentativna demokratija. Direktna demokratija je bila u staroj Atini kada su svi slobodni ljudi izlazili na gradski trg i odlučivali o raznim stvarima. Pošto je tako nešto nemoguće postići danas nastala je reprezentativna (predstavnička) demokratija. Tu ljudi na izborima biraju svoje predstavnike u parlamentu i daju im autoritet da donose odluke u njihovo ime.

Politička jednakost

U principu, to se asimilira sa sistemom "jedna osoba jednako jedan glas". Taj princip je općenito smatran kao fundamentalan za demokratiju. Ipak iako je u teoriji ovaj sistem priznat i prihvaćen, u stvarnosti situacija je drugačija, rijetko se primjenjuje jer njegova upotreba za jedne je veoma neefikasna, naprimjer tehnički i ekonomski je izvodivo da se čitava populacija jedne zemlje konsultuje (recimo referendumom) oko gradnje bazena u jednom gradu te zemlje ali su male šanse da to bude za opće dobro populacije. Isto tako ovaj sistem predstavlja opasnost za manje etničke ili nacionalne grupe.

Jednakost se može također mjeriti važnošću koju objekt političke odluke realno ima za glasače. Da bi se riješili problemi a zadržao se sistem "jedna osoba jednako jedan glas", rješenje uobičajeno korišteno jeste njegova implikacija na geografski podijeljenim dijelovima. Teoretski gledano postoji još jedna loša strana sistema "jedna osoba jednako jedan glas", a to je da prakticirajući isti sistem dolazimo do (po definiciji) konačne odluke koja za sobom povlači konstataciju da oni koji su bili protiv te odluke ustvari su dio sistema "jedna osoba jednako nula glasova" jer je naprimjer njihov prijedlog odbačen a usvojen drugi. Slobodni izbori su isto jedan od uvjeta demokratije.

Demokratski izbori

Takmičarski izbori su osnovno sredstvo kojim su funkcioneri odgovorni i podvrgnuti volji naroda. Oni čine arenu za obezbjeđivanje političke jednakosti među građanima, kako u pristupu kandidaturi tako i vrijednosti svih glasova. Kriterij "slobodnih i fer" izbora obuhvata, u prvom redu, izborni sistem, tj. zakone koji odeđuju za koje se funkcije glasa, ko se može kandidovati, kad se izbori mogu održati, ko može da glasa, kako će se definirati izborni okruzi, kako odrediti pobjednike itd. Drugi izborni proces, tj. kako pojedinačne izbore sprovesti u praksi, od registracije birača, preko kampanje, brojanja listića, do obezbjeđivanja, je da se zakon striktno i nepristrano primjenjuje i da nema zloupotreba koje bi ugrozile rezultat. Izbori sami po sebi nisu dovoljan uvjet za postojanje demokratije.

Izbore su često zlorabljavali autoritativni režimi ili diktature da ostave lažan dojam demokratije. Zato postoji više metoda:

ograničenje profila kandidata

ograničenje stvarne vlasti koju smiju imati izabrani predstavnici ili politike koju smiju voditi dok su na vlasti

glasanje koje zapravo nije slobodno ni pošteno (npr. kroz zastrašivanje onih koji žele glasati za određene kandidate)

najdirektnije, krivotvorenje rezultata izbora.

Neki historijski primjeri iz svijeta su SSSR pod komunističkom partijom prije njegovog raspada 1991, Irak pod Sadamom Huseinom i Filipini pod Marcosom.

Liberalna demokratija

Kako se obično koristi, riječ demokratija često znači isto što i liberalna demokratija. Dok je sama demokratija sistem vladavine koji definiraju i legitimiraju izbori, liberalna demokratija može uključivati ustavni liberalizam, gdje se određena kulturno subjektivna prava pojedinaca štite od pukog glasa većine; s druge strane, u neliberalnim demokratijama takva ograničenja ne postoje. Ovo su neke osobine mnogih liberalnih demokratija:

Ustav koji ograničava moć vlade i štiti mnoga građanska prava

Opće pravo glasa, koje svim građanima garantira pravo glasa bez obzira na rasu, spol ili imovinsko stanje

Sloboda govora

Sloboda medija i pristup nedržavnim izvorima informacija

Sloboda okupljanja

Jednakost pred zakonom i pravo na suđenje prema zakonu

Pravo na privatno vlasništvo i privatnost

Obrazovanje koje građane upućuje u njihova prava i građanske obaveze

Široko i duboko utemeljeno građansko društvo

Nezavisno sudstvo

Sistem međusobnog nadzora među granama vlasti

Ova definicija obično ima neke ograde. Odluke koje se donose putem izbora ne donose svi građani nego samo oni koji žele učestvovati glasanjem. Osim toga, pravo glasa obično nemaju svi građani. Većina demokratskih zemalja daje pravo glasa onima koji su stariji od određene dobi, obično iznad 18. godine. Neke zemlje imaju i druge kategorije ljudi koji ne smiju glasati (npr. zatvorenici ili bivši zatvorenici). Ponekad je sistem vlasti liberalna demokratija, ali formalno se zove drugačije: naprimjer, Kanada je kraljevstvo, ali zapravo zemljom vlada demokratski izabran parlament.

Neki ukratko definiraju demokratiju kao "vladavina većine uz prava manjine."

Kultura demokratije

U zemljama koje nemaju jaku tradiciju demokratske vladavine većine, uvođenje slobodnih izbora rijetko je dovoljno da se ostvari prijelaz s diktature u demokratiju, sve dok se ne ostvari i šira promjena političke kulture i postupna izgradnja ustanova demokratske vlasti. Ima raznih primjera, kao što su Francuska u doba revolucije ili današnja Uganda i Iran, gdje zemlje mogu održati demokratiju samo u ograničenom obliku dok se ne dogode šire kulturne promjene koje omogućuju stvarnu vladavinu većine. Jedan od ključnih vidova kulture demokratije jest saradnja opozicije. Taj kulturni prijelaz je posebno teško ostvariti u zemljama gdje je uobičajeno da se vlast mijenja nasilnim putem. U biti, saradnja opozicije znači da se u demokratiji različite strane zalažu za iste osnovne demokratske vrijednosti. Iako se politički protivnici ne slažu, trebaju prihvatiti jedan drugog i biti svjesni legitimne i važne uloge koju igraju protivnici. Osnovna pravila društva moraju poticati snošljivost i uljudnost u javnim raspravama. U takvom društvu gubitnici prihvataju odluku glasača na izborima i mirno prenose vlast. Gubitnici su sigurni da neće izgubiti život ni slobodu, nego da će i dalje učestvovati u javnom životu. Opozicija ne mora odobravati politiku vlade, ali mora poštivati temeljnu legitimnost države i samog demokratskog procesa.

Da bi se neki sistem mogao zvati demokratskim, u nekoj državi, svaki građanin mora imati ista prava i slobode (sve dok tuđa prava i slobode ne prekrši). Te slobode podrazumijevaju slobodu vjeroispovijesti, nacionalnog i etničkog oprijedjeljenja, upotrebe jezika, slobodu medija i štampe, slobodu građana da se okupljaju i razmijenjuju mišljenja ili ispoljavaju svoja i drugo. Svaki građanin (punoljetni) mora imati pravo na glas da bira svog predstavnika u parlamentu ili vladi. On to radi na izborima koji moraju biti redovni (svakih četiri ili šest godina), tajni (mogućnost da glasa u tajnosti) i korektni. Takođe, takvo društvo mora podržavati svaki oblik pluralizma. To znači da država mora imati više političkih stranaka (političke stranke) i interesnih grupa (grupe za pritisak) i da građani slobodno mogu pristupati njima ili osnovati svoje.

Tiranija većine

Bez obzira da li u nekoj državi građani imaju dosta široko pravo glasa, vladavina većine može dovesti i do tzv. tiranije većine. Ovo znači da postoji mogućnost da, u demokratskom sistemu, većina građana da autoritet zastupnicima, koji bi zastupali mišljenje te većine građana, i možda radili protiv manjine. Ovo, naravno, potkopava mišljenje da demokratija predstavlja sve ljude. Naprimjer, teoretski je moguće da u liberalnoj demokratiji većina građana izabere zastupnike koji bi odlučili da neku manjinu (religijsku, etničku i druge) kriminaliziraju (direktno ili indirektno).

Predlagači demokratije, na nekoliko načina, pokušavaju da ovu tvrdnju opovrgnu. Oni tvrde da u mnogim demokratskim zemljama postoji ustav koji štiti građane od tiranije većine. Ustav (nebitno da li je pisani ili ne) može prepoznati da li je neka mjera, koja je provedena kroz zakonodavstvo i izvršnu vlast, ustavna ili protivustavna, i ako je protivustavna ona prvo mora proći kroz nezavisno sudstvo da bi bila prihvaćena (dok sudstvo, kao nezavisno, može vidjeti da je ta mjera neustavna i poništiti je). Još jedan argument je taj da je, i pored rizika, većinska vlast najpoželjniji sistem, i da je tiranija većine, ako postoji, ipak poboljšanje od tiranije manjine. U praksi, historija je puna primjera gdje je vladajuća manjina tlačila većinu (koja nije imala pravo glasa), ali također, i primjere gdje je društvo tlačilo manjinu (koja je imala pravo glasa). Jedan od zaključaka koji se može vidjeti iz historije je taj da pravo glasa ne mora značiti odbranu od ugnjetavanja ili tlačenja, ali da je ipak bolje imati pravo glasa nego ga nemati nikako.

Ovdje su neki primjeri gdje je većina radila protiv želja manjine u vezi nekih pitanja:

U Francuskoj, neki smatraju da je zabrana nošenja religijskih simbola, u javnim školama, povreda ljudskih prava.

U Sjedinjenim Američkim Državama:

Distribucija pornografije postaje ilegalna ako materija krši društvene standarde o dostojanstvu.

Grupe koje se bore protiv pobačaja su okarakterisale nerođenu djecu kao ugnjetavanu, nemoćnu manjinu bez prava glasa.

Većina često stavlja veće poreze bogatoj manjini

Konzumenti droga se često vide kao manjina koja je tlačena od većine. Često pobornici legalizacije droge nemaju pravo glasa.

Društveno tretiranje homoseksualaca je također u ovom kontekstu. Tokom većine 19. i 20. vijeka vlasti u Britaniji su procesuirali homoseksualce, i ovo je postalo poznato kada su procesuirani Oscar Wilde i Alan Turing.

U Sjevernoj Irskoj katolici se predstavljaju kao manjina koja je terorizirana od protestantske većine.

Poznati filozof Sokrat, je osuđen na smrt zato što je bio bezbožan i što se protivio vladajućoj demokratiji.

Neki teoretičari se protive korištenju pojma tiranija većine za društva 19. vijeka i ranije. Oni tvrde da je malo zemalja u to vrijeme, uključujući demokratije, imalo u svojoj osnovi pravo glasa za sve. Međutim, drugi debatuju da je termin pogodan, jer opisuje stanje koje se može dogoditi u društvu sa pravom glasa, čak i ako to društvo ne čini čitavu populaciju države.

Demokratija i civilno društvo

Literatura koja govori više o vezama civilnog društva i demokratije ima svoje korijene u ranim liberalnim pisanjima poput onih od Tocquevillea. Inače je govor o civilnom društvu uzeo jačeg maha kod teoretičara 20. vijeka kao što su Gabriel Almond i Sidney Verba koji su identificirali ulogu civilnog društva u demokratskom poretku kao jednu od vitalnih funkcija.

Ovi teoretičari su tvrdnje da svi oblici organizacija civilnog društva unapređuju upućenost i bolju informiranost kod građanstva, tj. civila, koji potom poduzimaju korisnije korake u procesu izbornih glasanja, participiraju u politici i usmjeravanju djelovanje vlade na viši stepen odgovornosti. Statuti ovih civilnih organizacija se često mogu uzimati u mikrokonstitucijskom smislu zbog toga što upućuju građanima-participantima instrukcije o formalnostima demokratskog donošenja odluka.

U novije vrijeme je Robert Putnam izjavio kako su čak i nepolitičke organizacije civilnog društva od vitalnog značaja za demokratiju jer tvore društveni kapital, povjerenje i zajedničke vrijednosti, koje kad se prenesu u političku sferu doprinose održavanju zajedništva u društvu, unapređujući tako razumijevanje i međupovezanost društva i interesa koji u njemu žive.

Također kod nekih postoje i dileme kroz postavljanje pitanja koliko je civilno društvo ustvari demokratsko. Postoje i primjedbe da akteri u civilnom društvu sada dolaze do značajne političke moći bez toga da je neko za njih direktno glasao ili ih birao. Na kraju, neki analitičari su došli do zaključaka da pošto je koncept civilnog društva u bliskoj vezi s demokratijom i pojavljivanjem na političkoj sceni tako se mogu vrlo lako povezati s idejama nacionalnosti i nacionalizma.

Izvor : Wikipedia